

Leeuwarder Voedselagenda

Februari 2019

Gemeente Leeuwarden

Proloog

Voedsel is de basis van ons bestaan en biedt een lens om door te kijken naar de wereld en de grote maatschappelijke opgaven die voor ons liggen.

Voedsel is heel nauw verbonden met cultuur en identiteit. Het bekende spreekwoord “je bent wat je eet” geeft hier uiting aan. Voedsel en eten zijn uitingen van sociaal gedrag en verbondenheid tussen mensen. Persoonlijke keuzes rond eetgedrag zijn belangrijk: voedsel is een mensenzaak. We maken allemaal onze eigen keuzes op basis van herkomst (cultuur), gewenning, principes en persoonlijke omstandigheden.

‘Vrijwel alle gewassen die afgelopen 500 jaar op Het Bildt geteeld zijn, komen op het gewassenveld tot wasdom. Ze staan daar in de vorm van een huis. Dit is geen toeval, het is een knipoog naar de plaats waar ons voedsel bewaard, bereid en gegeten wordt. En daar, aan de keukentafel, wordt er ook uren over gediscussieerd.

Onze stelling is dat ons basisvoedsel in hetzelfde klimaat moet groeien als waarin wij ook leven. Deze twee zijn op elkaar afgestemd door de natuur zelf. Tegenwoordig wordt iedereen zich ook bewust van de kosten van het gesleep met al dat voedsel, de zogenaamde ecologische footprint.’

Piet Hoekstra, aardappelteler op het Bildt bij het project 50 tinten groen dat onderdeel is van het programma van de Culturele Hoofdstad 2018.

Inhoud

1. Van eetbare stad naar voedselagenda	6
2. Context en maatschappelijke opgaven	7
3. Verbindingen met programma's en beleidsvelden in de gemeente	9
4. Rol gemeente	10
5. Strategie	12
6. Voedselagenda gemeente Leeuwarden	13

1. Van eetbare stad naar voedselagenda

De gemeente Leeuwarden is al vele jaren actief bezig met de vergroening van de stad om de biodiversiteit en leefbaarheid te verbeteren en meer recent met stadslandbouw onder de noemer Eetbare stad. Op dit moment zijn er ruim 100 lokale initiatieven van burgers gericht op stadslandbouw. Veel van deze projecten hebben ook een sociale component omdat ze gericht zijn op participatie en integratie van inwoners die minder makkelijk meekomen. De gemeente manifesteert zich ook landelijk als ambassadeur van stadslandbouw.

Ook in het Sociale domein is voedsel een thema dat aangegrepen wordt om beleidsdoelen op het gebied van de gezondheid van kinderen en jongeren te agenderen en verbeteren via deelname aan het landelijke programma van de GGD: Jongeren Op Gezond Gewicht (JOGG).

Als uitvloeisel van de ervaringen is Leeuwarden één van 11 deelnemende steden aan de City deal 'Voedsel op de stedelijke agenda' die begin 2017 is gesloten en loopt tot eind 2019. Doel van deze City deal is de betrokkenheid van steden bij het thema voedsel naar een hoger plan te brengen. De uitwisseling van kennis en ervaring is zeer waardevol en helpt ons beleid en werkwijze te verdiepen, beter te verbinden en een vertaling naar de lokale situatie te maken. Het geeft ons bestuurlijk ook een belangrijk landelijk platform richting rijksbeleid.

Sinds begin 2018 is Leeuwarden Fair Trade gemeente dat erop is gericht dat voedsel qua productie, milieubelasting maar vooral arbeidsvoorwaarden een goede balans moet zijn naar producenten. Een werkgroep van actieve vrijwilligers stimuleert winkeliers en horeca ondernemers hiervoor aandacht te hebben.

In het collegeprogramma 'De Kracht van Samen' 2018-2022 is onderschreven dat de gemeente wil bijdragen aan een leefomgeving die duurzaam, gezond en klimaatbestendig is. Een leefomgeving die 'toekomstbestendig' is voor generaties na ons. Een herkende manier om dit uit te dragen is via de aansluiting bij de 17 internationale doelen die door de Verenigde Naties op dit gebied zijn geformuleerd: de Global Goals.

Het accent voor koppeling tussen deze doelen en de voedselagenda ligt op 6 van de 17 doelen, te weten: 3. Goede gezondheid en welzijn, 11. Duurzame steden en gemeenschappen, 12. Verantwoorde productie en consumptie, 13. Klimaatactie, 14. Leven in het water en 15. Leven op het land.

De 17 internationale doelen die door de Verenigde Naties zijn geformuleerd: de Global Goals

2. Context en maatschappelijke opgaven

Een beleidsthema van wereldformaat

Voedsel is in de afgelopen jaren uitdrukkelijker onder de aandacht gekomen als belangrijk thema en onderwerp voor lokaal tot en met mondiaal beleid. Zo verscheen in 2014 het advies van de WRR “Naar voedselbeleid” en presenteerde het kabinet in reactie hierop in 2015 de Voedselagenda voor veilig, gezond en duurzaam voedsel. De Europese commissie heeft in oktober 2016 een eerste verkenning gepresenteerd van een Europees voedselbeleid: Food 2030. Ook wordt er hard gewerkt aan een nieuw Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). De FAO, de VN-organisatie die gericht is op landbouw en voedsel, zet zich al jaren in voor de mondiale voedselzekerheid.

Maatschappelijke opgaven

Voedsel en de productie ervan zijn nauw verweven met grote maatschappelijke duurzaamheidsthema's. Ten eerste is het helder dat het huidige voedselsysteem kwetsbaar en economisch onhoudbaar is. De robuustheid van het huidige voedselsysteem is in het geding, door de volatiliteit van voedselprijzen en het effect ervan op de economische vitaliteit van landbouwpraktijken en leefbaarheid op het landelijk gebied.

Ten tweede als het gaat over ecologische thema's, zoals klimaatverandering, verlies van biodiversiteit, bodemkwaliteit en zoet water(kwaliteit), dierenwelzijn, voedselverspilling en circulaire economie. Het is nodig om te komen tot een duurzame en stabiele voedselproductie zodat er wereldwijd voldoende voedsel geproduceerd wordt op een manier die in balans is met de draagkracht van de aarde.

Ten slotte wordt de samenhang tussen voedselproductie en sociale aspecten, zoals gezondheid en ervaren welbevinden en zorgkosten steeds duidelijker. Zo zien we wereldwijd welvaartsziekten, die samenhangen met een ongezond eetpatroon, toenemen. Obesitas en welvaartsziekten zijn al een groter probleem voor de volksgezondheid dan ondervoeding, 13% van de wereldbevolking lijdt aan overgewicht versus 9% aan ondervoeding (The Lancet 2016).

Lokale maatschappelijke discussie en initiatieven

Ook in Leeuwarden en Fryslân zijn deze opgaven prominent aanwezig en krijgen veel aandacht in maatschappelijke discussies en de pers. Eén van de hoofdthema's van LF2018 ging over de toekomst van de landbouw en de biodiversiteit en worden op een creatieve manier aangevlogen in projecten als Farm of the World, Kening fan 'e Greide en Potatoes go Wild.

Zo is er de doorlopende discussie over de teruggang van de weidevogels en de biodiversiteit en oxidatie van het veen door huidige landbouwmethoden. De leefbaarheid op het platteland door het aantal boeren dat gedwongen stopt vanwege fosfaat- en mestregulering dan wel gebrek aan een opvolger met alle effecten op leegstand van boerderijen. Ten slotte, is ook de volksgezondheid een thema dat meer aandacht opeist. In Leeuwarden groeit 16% van de kinderen op in armoede waarbij slechte voeding en gezondheid een deel van het probleem is. In Fryslân kampt 50% van de volwassenen met overgewicht (Friese Volksgezondheid Toekomst verkenning, GGD Fryslân 2018).

Vanuit restaurateurs en koks is een beweging op gang gebracht onder de noemer 'Dutch cuisine'. Dutch Cuisine hanteert vijf principes die gestoeld zijn op de Nederlandse culinaire identiteit. Principes die duurzaam zijn voor mens, dier en milieu en leidend zijn voor ons dagelijks handelen. Deze vijf principes van Dutch Cuisine zijn gebaseerd op het gedachtegoed van SVH Meesterkok Albert Kooy, onder andere werkzaam bij Hogere Hotelschool van NHL Stenden, en vastgelegd in een manifest.

Vijf principes van Dutch Cuisine
(www.dutch-cuisine.nl)

Cultuur	het gerecht vertelt waar en in welk seizoen we ons bevinden en (Leeuwarder toevoeging) wie wij zijn en welke persoonlijke keuzes wij maken
Gezond	gezond voor ons en onze aarde
Natuur	eerlijk en veelzijdig eten van wat de natuur ons biedt
Kwaliteit	we kopen, koken en eten bewust, waarmee we kwaliteit verhogen
Waarde	we werken aan resultaten voor morgen

Redenen genoeg om als gemeente meer geïntegreerd aandacht te gaan besteden aan voedsel en vanuit die focus naar een aantal maatschappelijke opgaven te kijken, doelen te formuleren en een strategie te bepalen. Dit doen wij door middel van de Leeuwarder Voedselagenda die het startpunt vormt van deze meer geïntegreerde aanpak. Persoonlijke keuzes, cultuur en eetgedrag zijn essentieel bij het nadenken over een brede voedselagenda.

3. Verbindingen met programma's en beleidsvelden in de gemeente

Het thema Voedsel haakt aan verschillende lopende beleidslijnen en programma's:

In het huidige collegeprogramma 'De Kracht van Samen' 2018-2022 wordt bijvoorbeeld heel concreet genoemd dat het belangrijk is de kennis over waar ons voedsel vandaan komt te vergroten. Doordat de gemeente van een stedelijke nu ook een plattelandsgemeente is geworden, zullen landbouw, plattelandsontwikkeling en leefbaarheid aandacht moeten krijgen. In dat verband is, zoals hierboven al genoemd, het keren van het verlies aan biodiversiteit en daarmee aandacht voor natuur-inclusieve landbouw belangrijk. De gemeente is samen met een aantal andere gemeenten, het Wetterskip Fryslân en de provincie Fryslân bezig met beleidsontwikkeling en projecten gericht op tegengaan met veenoxidatie via het project Greidhoeke plus.

Met het programma Volhoudbaar zet de gemeente in op energiebesparing en duurzame energie, klimaatadaptie en ook op de circulaire economie en vermindering van afval en energiegebruik in de voedselketen. Via de zogenaamde 'Innovatie agenda' gaat de gemeente kennisinstellingen en

bedrijven ondersteunen bij innovatieve projecten die bijdragen aan de transitie naar de circulaire economie.

De herijking van het Koersdocument Sociale Domein en de aanpak van de WMO, de Participatiewet en de Wijkenaanpak moet, naast financiële doelen, ertoe leiden dat burgers meer ruimte krijgen via allerlei sociale projecten en initiatieven te werken aan activering en gezondheid. Denk aan bewoners die samen groentetuintjes en geveltuintjes aanleggen en de dorpsûn Snakkerburen waar 90 vrijwilligers actief zijn. Met haar Groenbeleid is Leeuwarden al vele jaren actief bezig met de versterking van de biodiversiteit (flora en fauna), met vergroening samen met burgers en partnerorganisaties via het Groencafé en Operatie Steenbreek en met boeren via de Weidevogeldialoog.

Tenslotte heeft de gemeente Leeuwarden begin 2018 het Maatschappelijk Verantwoord Inkoopbeleid omarmd en nieuw inkoopregels vastgesteld die actief inzetten op duurzame en sociaal- verantwoorde keuzen.

4. Rol gemeente

Tot welke beleidsrichtingen leiden deze aanknopingspunten? Hiervoor is het van groot belang om de mogelijke rollen van de gemeente te bekijken in het kader van Voedsel.

Het nadenken over voedsel op het niveau van een gemeente is vrij nieuw. Een gemeente heeft geen directe invloed op de verbouw van voedsel, op de regels over voedselveiligheid of -samenstelling, de voedselverkoop en maakt geen beleid op dat vlak. Europees beleid bepaalt het speelveld. Het Europese landbouwbeleid slokt een substantieel deel van de Europese begroting op en bepaalt met een stelsel van subsidies en regelingen voor boeren voor een groot deel wat de Europese bevolking eet en hoe het landschap eruit ziet. Ook de voedingsmiddelenindustrie en kennisinstellingen zijn belangrijke hoofdrolspelers in de ontwikkeling van voedsel en bepalen mede hoe duurzaam en gezond voedsel is dat consumenten kunnen kopen.

Een gemeente is de bestuurslaag die het dichtst bij burgers staat. Uiteindelijk begint dat bij de keuze van mensen als voedselconsumenten. Een gemeente heeft een aantal instrumenten in handen die veranderingen in gang kunnen zetten en agenderen. Hierbij kan de gemeente kiezen uit verschillende rollen zoals bedoeld door Martijn van der Steen: Presterende overheid, Rechtmatige overheid, Samenwerkende en Responsieve overheid. Het is belangrijk dat we ons bewust zijn van het samengaan van rol en strategie; afstemming brengt kracht. In deze voedselagenda maken we gebruik van al deze rollen.

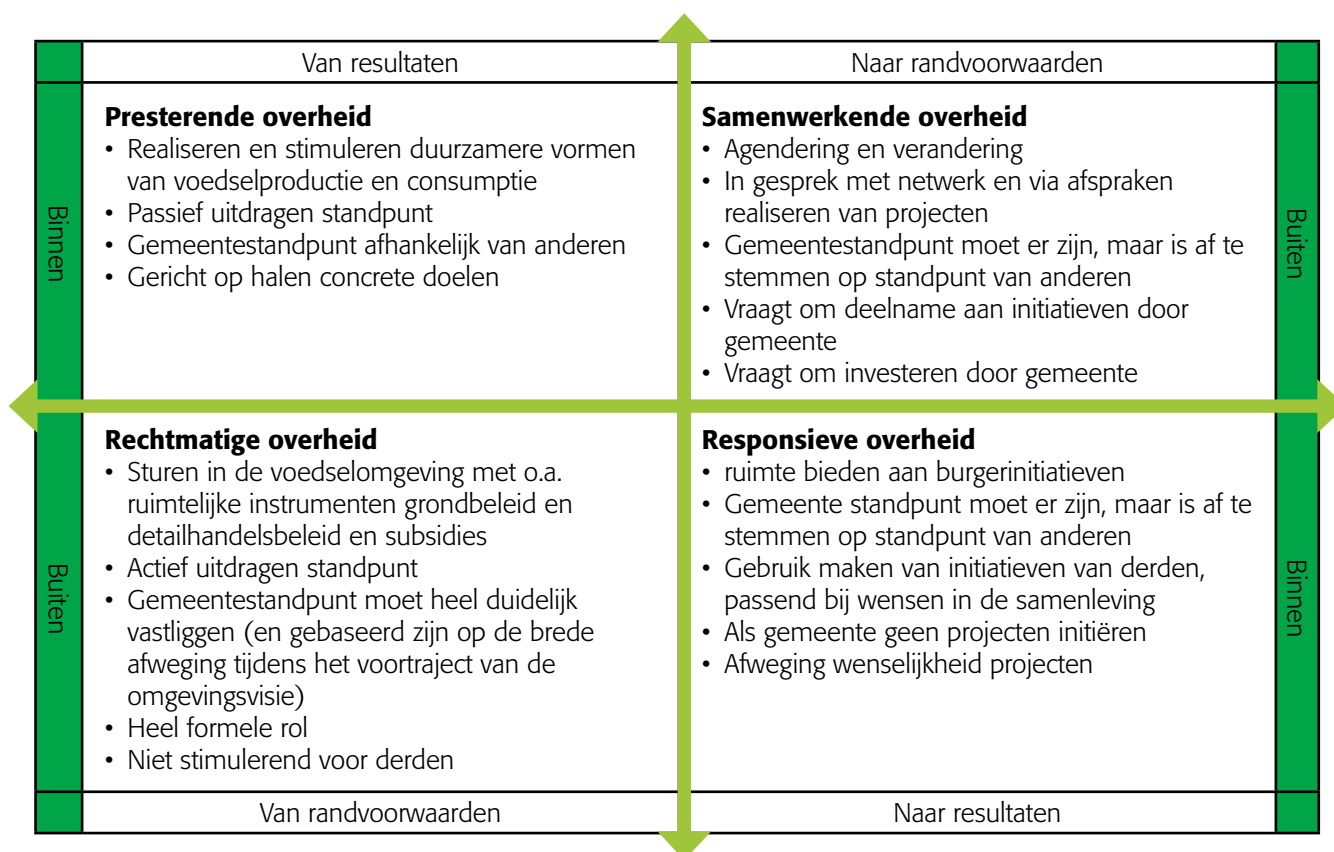
De gemeente heeft een rol op het vlak van bewustwording door communicatie en voorlichting en subsidies, door uitvoeren van een sociale agenda. Zij kan inzetten op de voedselomgeving met een aantal ruimtelijke instrumenten (rechtmatige overheid), zoals grondbeleid en detailhandelsbeleid. Door samenwerking kan de gemeente meer duurzame vormen van voedselproductie en consumptie helpen realiseren en stimuleren. Dit passend bij de eetcultuur en wensen die de burgers hebben op het gebied van gezond en lokaal voedsel. Door wat meer terug te treden en ruimte te bieden aan burgerinitiatieven kan de gemeente ook activiteiten organisch laten ontstaan (responsieve overheid). Tenslotte, kan het genereren van bestuurlijke aandacht en netwerken ook leiden tot agendering en verandering.

Voedselketen

Een andere manier om naar voedsel te kijken is via de voedingsketen en onderscheid te maken naar de verschillende partijen in de voedselketen: van producent, verwerkingsindustrie, distributie en handel, horeca en consument.

Kwadranten met perspectieven voor de overheid

'Het is essentieel dat voedselproductie, van grond tot mond, ervaren wordt als een verantwoordelijkheid van iedereen. Duurzaam voedsel is een publiek goed, geproduceerd door miljoenen mensen voor miljarden elders, omkaderd door nationale en internationale afspraken.

Verantwoordelijkheid geef je door mensen te laten meebeslissen over waar en hoe voedsel geproduceerd wordt, zo het 'niet mijn achtertuin'-effect te vermijden.

Verantwoordelijkheid ontstaat door niet het individu of de gemeenschap met een schuldgevoel op te zadelen, want dat leidt slechts tot doemdenken en apathie.'

'Mensen zijn misschien bang voor de anonimiteit van de wereldwijde voedselketen, maar ze willen ook graag iets zelf doen, in wijken en straten, via volkstuinen, kooklessen, gemeenschappelijk of gedeeld bezit van auto's en apparaten, het ruilen van diensten, en ondersteuning van lokale boeren en buurtmaaltijden. In kwantitatieve termen biedt dit zelden een oplossing, maar dit soort initiatieven vormt wel de basis voor verandering. Mensen willen niet alleen passieve consument zijn, maar vaak ook verantwoordelijke burger.'

Louise Fresco, twee citaten uit haar boek Hamburgers in het paradijs, 2012.

5. Strategie

We willen inzetten op dat wat we kunnen beïnvloeden en zien daarbij ook onze beperkingen. Zoals gesteld ontbreekt het op gemeentelijk niveau aan invloed om grote veranderingen teweeg te brengen in het verduurzamen van de voedselproductie en verwerking. Echter, zoals ook Louise Fresco stelt, vindt de gemeente het van groot belang om als lokale overheid uit te dragen dat burgers en overheid verantwoordelijkheid moeten nemen voor hun omgeving en de eigen gezondheid en die van hun kinderen.

Initiatieven, zoals een buurttuin en samen koken zijn in het grote geheel van de totale voedselproductie gering, maar bieden mensen kansen om geen passieve maar actieve en verantwoordelijke burgers te zijn en een begin van verandering teweeg te brengen. Zeker wanneer dit direct aansluit bij hun persoonlijke leefwereld. De gemeente kan hierin heel goed het initiatief nemen. Vanuit de uitwisseling met de 10 andere steden binnen de City deal Voedsel op de stedelijke agenda kunnen we de belangrijke lessen en 'best-practices' overnemen en toepassen in onze gemeente.

Onze gemeente herbergt een aantal belangrijke clusters van agrofood bedrijven en kennisinstellingen rondom voedsel en landbouw

die elkaar kunnen versterken en innovaties kunnen aanzwengelen. Denk aan de bedrijvencusters rond zuivel, zoals Friesland Campina en CSK. Rond bakkerijproducten, zoals Borgesius, Koopmans en Royal Steensma. Kennisinstellingen rondom landbouw, water en levensmiddelentechnologie zoals Nordwin, Van Hall Larenstein, Dairy Campus en Water Campus en tenslotte voedselconsumptie via opleidingen hotelmanagement en hospitality bij NHL Stenden.

Ook non-gouvernementele organisaties, zoals Vereniging Circulair Fryslân, de Friese Milieufederatie, de Streekboer, Lansûs en lokale groepen als Permacultuur hebben voedsel een belangrijke plek gegeven op hun agenda. Deze partijen vormen een sterk lokaal & regionaal weefsel dat onafhankelijk van de overheid functioneert en waarbij de lokale overheid waar nodig versterken en ondersteunen in de richting van gezond en duurzame voedselconsumptie en -productie. Gebruik vooral waarin we al sterk zijn en ook waar innovaties ontstaan.

We zoeken ook samenwerking met omliggende regio en steden in Fryslân zoals de gemeenten Smallerland, Súdwest-Fryslân en Heerenveen en de provincie Fryslân die ook dit thema agenderen.

6. Voedselagenda gemeente Leeuwarden

In de Voedselagenda kijken we door een lens naar ons brede beleid dat wordt uitgevoerd binnen al bestaande programmalijnen. We gaan een extra impuls geven om juist de voedselcomponent te benadrukken en gezien het integrale aspect en zowel lokale effecten als effecten op wereldschaal, gaan we deze collegeperiode de activiteiten meer aan elkaar verbinden en vanuit het aspect Voedsel benoemen en aanvliesen. Gezien onze rol in het uitdragen van de boodschap: "burger, bedrijf en onderwijs neem samen met ons je verantwoordelijkheid op het vlak van gezond en duurzaam voedsel, komen we tot de volgende doelstelling en activiteiten".

Het hoofddoel dat we met de voedselagenda voor ogen hebben:

Meer inwoners van de gemeente Leeuwarden kiezen voor duurzaam en gezond voedsel.

Hiervoor wil de gemeente Leeuwarden samen met een netwerk van bedrijven, instellingen en organisaties uitdragen dat dit mogelijk is door zelf het goede voorbeeld te geven en tevens medeoverheden stimuleren hieraan bij te dragen. De gemeente Leeuwarden spoort inwoners aan om als verantwoordelijke burger meer duurzame keuzes, o.a. via nudging, te maken als het gaat om voedselconsumptie en -productie. Hierbij laten we ons inspireren door de vijf principes zoals die ook gebruikt worden door Dutch Cuisine:

*Cultuur, Natuur, Gezond,
Kwaliteit & Waarde*

Waarbij het laatste item "Waarde" de uitkomst is van de andere thema's. Door lokaal, gezond, natuurlijker en kwalitatief goed voedsel te eten ontstaat "waarde". Dit in de zin van winst van gezonder eten en leven, waarbij we de aarde beter achterlaten, we minder verspillen, we de producent een eerlijke prijs gunnen en we zorgen voor meer dierenwelzijn.

Deze vraag naar duurzame producten leidt er automatisch toe dat er meer nadruk moet komen op gezonde en duurzame productie en verkoop van voedsel.

In een brede discussie met inwoners, met bedrijven in de voedselketen en instellingen en mede overheden gaan we inventariseren welke concrete doelen haalbaar zijn en wat ieders bijdrage kan zijn aan de hoofddoelstelling.

Daarnaast pakken we de eigen rol verder op zoals dat de afgelopen jaren ook is gedaan en zetten nadrukkelijker in op communicatie, faciliteren, ruimtelijk beleid en inkoop en het gebruiken van het landelijk bestuurlijke platform via de City Deal (tot en met 2019). Onderstaand een opsomming van activiteiten om de invulling van onze rol nader te concretiseren. In alle activiteiten streven we naar het verbinden van de thema's "cultuur", "gezond", "natuur" en "kwaliteit" om zoveel mogelijk effect en "waarde" te creëren. Deze activiteiten zullen we met het netwerk van lokale organisaties verder bespreken en vormgeven. Per jaar maken we een uitvoeringsprogramma.

Activiteiten

1. Verder ontwikkelen van duurzaam inkoopbeleid van de gemeente met naast Fairtrade en de Global Goals, lokaal en biologische inkoop van voeding, ook meer keuzevrijheid als het gaat om vegetarische en veganistische keuzes de interne aanbod van producten en maaltijden en actieve interne communicatie hierover. **Bijdrage aan: cultuur, gezond, kwaliteit**
2. Andere overheden, organisaties en instellingen in onze gemeente, zoals scholen en sportclubs aanzetten tot gezondere keuzes en aanbod (gezonde sportkantine). **Bijdrage aan: gezond, kwaliteit**
3. In stand houden van een coördinatiepunt stadslandbouw dat burgerinitiatieven kan faciliteren via beschikbaar stellen van landbouwgrond en beheerovereenkomsten. **Bijdrage aan: cultuur, gezond, natuur, kwaliteit**
4. Samenwerking en kennisuitwisseling van voedselinitiatieven in onze gemeente faciliteren via Groencafé en bijeenkomsten. **Bijdrage aan: gezond**
5. Via toerisme en recreatiebeleid richting lokale ondernemers aandacht geven aan de promotie van lokale, duurzame streekproducten en het gedachtegoed van de Dutch Cuisine. **Bijdrage aan: cultuur, gezond, natuur, kwaliteit**
6. In het WMO beleid ruimte en aandacht geven aan bestaande en nieuwe initiatieven gericht op sociale activering in combinatie met stadslandbouw (Dorpsûn Snakkerburen en in Heechterp-Schieringen). **Bijdrage aan: gezond, natuur, kwaliteit**
7. Lokale kennisinstellingen, bedrijfsleven en zorginstellingen bestuurlijk benaderen met de vraag wat zij kunnen bijdragen aan de voedselagenda. **Bijdrage aan: kwaliteit**
8. Tegengaan van voedselverspilling bij supermarkten, restaurants en zorginstellingen via programma Circulair Fryslân. **Bijdrage aan: gezond, kwaliteit**
9. Stimuleren van een duurzamere vorm van landbouw, korte ketens en lokale kleinschalige verwerkingsmogelijkheden voor lokaal geproduceerde landbouwproducten door deelname aan kennissessies met ander ketenpartijen en mogelijk maken van pilots (bijvoorbeeld Greidhoeke Plus). **Bijdrage aan: gezond, natuur, kwaliteit**
10. Bij bedrijfsacquisitie meer aandacht geven aan duurzame en innovatieve bedrijven in plaats van agrotechnologische ontwikkelingen die enkel gericht zijn op massaproductie met bijbehorende verdere technologisering van de landbouw. **Bijdrage aan: gezond**
11. Meer aandacht voor biodiversiteit en duurzaam landgebruik voor een gezond bodemleven en vermindering veenoxidatie. **Bijdrage aan: gezond**
12. Meedoen met passende pop-up initiatieven en campagnes (zoals Nationale week zonder vlees, Eetbaar Fryslân). **Bijdrage aan: cultuur, gezond, natuur, kwaliteit**
13. In de omgevingsvisie mogelijkheden inbouwen voor een goede en gezonde leefomgeving en goede initiatieven van derden om hieraan bij te dragen. **bijdrage aan: cultuur, gezond, natuur, kwaliteit**

